

A kolozsvári—debreceni színtársulat könyvtára 1810-ben

A könyvtár kialakulása

Debrecen városa először 1796-ban adott ideiglenesen otthont a Fejér Ló vendégfogadó kocsiszínéből kialakított deszkaszínházban Thália vándorló, a közönséget lakóhelyén vagy sokadalmain felkereső magyar papjainak.¹ 1798-tól id. Wesselényi Miklós bárót, a kolozsvári társulat vállalkozó-igazgatóját szerződés is kötötte a városi tanáccsal, hogy színészeit az országos nagyvásárok idején kiküldi Erdélyből a hajdúsági városba.² A színhely ismét a Fejér Ló kocsiszíné³ — egészen az 1811-es nagy tűzvészig, amelyben leégett. 1808-tól tudunk téli játszóhelyről is, az ún. vargaszínről, ami teljes évadra nyújtott lehetőséget a Kolozsvárott nehézségekkel küzdő társulatnak, 1810 tavaszáig nem is tágítanak a biztos megélhetést nyújtó Debrecenből.

A színészek magukkal hozták 1792 óta gyarapított könyvtárukat, melynek anyagáról 1799-ben, a cenzornak benyújtott nagyvárad i inventárium alapján és az 1803-ban Kolozsvárott felvett jegyzék nyomán formálhatunk képet.⁴ A hosszas helybenjátszás során megszorodtak a Debrecen város tulajdonát képező másolatok. A könyvtár duplumokkal gyarapításának kezdetére nincsenek adataink; valószínű dátuma mégis 1807—8. 1807-ben Ernyi Mihály az erdélyi színtársulat számosabb és erősebb hányadával Pest-Budára, az országgyűlésre igyekeztén, magával vitte a Károlyi család ajándékából származott ruhatárát, amit Debrecen nem is tudott többé visszaszerezni. Hasonló eset az összeírt színdarabok egyike mellett is olvasható: a *Regulus* c., Collin-szomorújáték első példánya „hibázik, Pesten van.” Újabb lökést adott a másoláshoz Wesselényi 1809. okt. 25-i halála, amely függetlenítette a zsbói báró fennhatósága alatt állott társulatot. Az erdélyi országgyűlés által kiküldött bizottság 1810. febr. 6-án négy levelet küldött Debrecenbe. Bennük Ernyi Mihály színingazgatót arra szólították fel, hogy márciusra vonuljon együttesével Kolozsvárra, a diétán szemléltetendő előrehaladásukat a játékszíni mesteriségben, fokozott pártolásra és a Kolozsvárra tervezett színház építésének hatékonyabb támogatására buzdítva ezáltal a rendeket. Halmágyi Lászlót, a debreceni kerület bíráját, Wesselényi egykori helyi meghatalmazottját, továbbá a színészet ügyeivel sokat és kedvvel foglalkozó Meszéna Sándor polgármestert, valamint a városi tanácsot pedig arra kérték, hogy Ernyit száma-

¹ Zoltay Lajos kutatásai nyomán SZILÁGYI Béla: *A debreceni színészet és színház története 1796—1880*. H. n. 1938. 5—6.

² GÉRESI Kálmán: *A debreceni színészet vázlatos története 1798—1898*. Debrecen 1898. 9—11.

³ A játékszíni körülményeket korábban rekonstruáltuk: *Teátrum a Fejér Ló fogadó udvarán*. Alföld 1976. 4. sz. 71—3.

⁴ FERENCZI Zoltán: *A kolozsvári színészet és színház története*. Kolozsvár 1897. 109. és 287—9.

dásra szólítva, segítsék elő a Kolozsvárra költözést. A város február—márciusban a játékszíni pénzalapból másolatni kezdte a Kolozsvárra visszatért könyvtárat: 43 kötet 166 darabbal, továbbá 16 énekesjáték zenei anyaga készült el. (Ez a könyvtárnak csaknem fele, a kottatárnak kétharmada.) Debrecen törekvése érthető, a tanács Wesselényi halála után szerette volna állandósítani a színészetet — nemcsak erkölcsi, hanem anyagi okokból is: 1809-ben készültek páholyok a város költségén a Fejér Ló kocsiszínében, 1808 és 1810 között nyereséges volt a játszás. A színészek zöme — valószínűleg a városi pártolás tudatában — megtagadta az Erdélybe költözést.

A kolozsvári társulatalapításra végül Wándza Mihály festő-színész és Székely József vállalkozott, akik febr. 23-án meg is kapták Wesselényi özvegyétől a felhatalmazást a debreceni javak (díszlet-, jelmez-, könyv- és kottatár) átvételére. Halmágyi március végén 2—2 levélben fordult a tanácshoz, illetve Mesznához: az előbbtől átvételi bizottság megalakítását kérte, az utóbbit pedig a másolás leállítására hívta fel, a színházi pénzalapot Erdély tulajdonának vallva.⁵ A könyvtár átvétele 1810. ápr. 4-én történt. A várost Rakovszky Dániel szenátor, Szilágyi Károly aljegyző és Brunner József esküdt képviselte, míg az átvévő „Székely József, mint Tekintetes Halmágyi László Úr mai napon Kólt Meg Bizottja, és a Tekintetes Erdélyi Commissio Commissionatusa” volt.⁶

Az átadás alkalmával teljes inventárium készült a színházi felszerelésről.⁷ Ezek sorában található a könyvtár lajstroma, amelyről — mint láttuk — nyolcvan év óta szó esett a szakirodalomban, de részletes vizsgálata mindmáig nem történt meg. Az átadás során (valószínűleg az összeírást gyorsítandó) korábbi dokumentumokat is felhasználtak: így a szövegekönyvek 119 kötetben 328 drámát tartalmazó összeírását, amelyet Ernyi Mihály igazgató készített korábban. Ezen jelölték a változásokat, mint az említett *Regulus* esetében vagy a *Számkivetettek* c. darabnál, amelynek szerepei mellett jelezték a hiányt: „Hamza el vitte mint a Játék Szerzője.” Más károsodást, csonkulást a könyvtár nem szenvedett. A bővülést folyamatos számozással fektették fel az átadáskor: „Az Erdélyi Bibliothecának ab A^o 1808° usque 1° Decembris 1809. lett Szaporodása” — 7 kötetben 18 szövegekönyv. A kottatár összeírásakor 23 tétel került Székelyék társzekerére⁸ — itt a munkát Seltzer János karmester végezte.

Az összeírás új adatokkal világítja meg, milyen szívósan igyekezett Debrecen városa a másolást is folytatni, hogy a Kolozsvárra szállítás után a városi kezelésbe vett játékszíneken folyamatosan szerepelhessenek a helyben maradt színészek. A szövegekönyvek átadási záradékából kiderül, hogy 8 kötetet (a 7., a 12., az 55., a 71., a 72., a 79., a 111. és a 125. számút) Szent-György napjáig, ápr. 24-ig helyben fogták, „egyedül tsak le iratás végett”. 21 drámaszövegről van szó, s közöttük olyan nagysikerű játékdarabok találhatók, mint August Kotzebue *Benyovszkyja* és *La Peyrouse* c. érzékenyjátéka, a *Gaszner* címen sze-

⁵ Vö.: FERENCZI: I. m. 227—30.

⁶ Ferenczi a 164/1810. tanácsulési sz. alatt kiküldött eredeti bizottságot a következő összetételűnek tudja: Meszéná Sándor, Simonffi Sámuel, Kosnyai Sámuel, valamint Szilágyi és Brunner.

⁷ Mai jelzete: Debreceni Állami Levéltár IV. A 1011/k. 418/1810. sz.

⁸ „... a Tár Szekeret, abba való 3 Ládát, és egy hosszú fenyő Ládát kezemhez vettem” — írja Székely záradéka a szállítás módjáról.

⁹ Tollhiba 1810 helyett, vö. FERENCZI: I. m. 227.

replő Shakespeare-átdolgozás *A makrancos hölgyből* vagy *A falusi borbély* és *Az újholdvasárnapi gyermek*. c. énekesjátékok. A három-három példányban is meglévő *Zrinyi Miklós* és *Gróf Valtron* c. érzékenyjátékokat Székely ajándékozta Debrecennek.

A kottatárnál hasonló a helyzet: *A falusi borbély*nak partitúrája is helyben maradhatott Szent-György napjáig. A *Csörgősapkáké* viszont duplum lehetett, mert időmegjelölés nélkül hagyták Debrecenben. Végül 1810. ápr. 14-én Seltzer János karmester 16 tételben elkészítette *Azon Operáknak és Kótáknak mellyek az 1809-k⁹ Esztendő Mártius és Április Hónapjaiban, a Debreczeni Nemzeti Jászó Társaság számára, az Erdély Országiakról le irattattak ugyan csak az említett Debreczeni Társaság Cassájából, Fel jegyzése és Inventáriumát*.

A forrásul szolgáló irat szerkezete tehát a következő:

- szerepek 284 drámából, valamint két csomó szereptörredék
- az 1809. dec. 1-ig megszerzett szövegek könyvek két részletben, de folyamatos számozással felvett lajstroma (126 kötetben 346 drámaszöveg)
- a kottatár keresztetűző listái 23 tétel Kolozsvárnak átadott és 16 tétel lemásolt, helybenmaradt zeneműről.

Összesen (a címváltozatok, a több példányban meglévők kiszűrése után) forrásunk 356 dráma adatait tartalmazza. Egybevetésül: a Kelemen László vezette, 1790 és 1796 között Pest-Budán működött első hivatásos színtársulat könyvtárát kb. 200 darabra becsültük.¹⁰

A játékszíni könyvtár kialakulásának és forrásunk keletkezésének felvázolása után állapíthatjuk meg dokumentumunk művelődés- és ízléstörténeti jelentőségét. Minthogy Kolozsvárott 1809-ben nem játszik magyar színésze-gyűttes és az országgyűlési bizottság sürgetése meggyőz arról, hogy a könyvtár egészében Debrecenben van, nem lehet kétségünk afelől: arról a bibliotékáról van szó, amely 1792 óta folyamatosan rakódott le; alapjául szolgált Kolozsvár, Debrecen, Nagyvárad, Marosvásárhely, Zsibó, Szeged és más kelet-magyarországi helységek műsorának, sőt bázisa volt az 1807-ben Pest-Budára érkezett társulatnak is, amely másodjára kísérelte meg itt a magyar színjátás állandósítását. Olyan *országos alapműsor* összeírásához jutottunk tehát, amely színház és irodalom kapcsolatát, a műsor arányait páratlan részletességgel szemlélteti, ha más forrástípusokkal (színlapokkal, zsebkönyvekkel, drámagyűjteményekkel) szembesítjük.

Felvetődhet persze a kérdés: a vándorszínészet gyakorta változó viszonyai között jogosult-e olyan terminus használata, amely az egységesség, a viszonylagos állandóság benyomását kelti? A Debrecenben összeírt könyvtár statisztikai viszonyítása meggyőz arról, hogy bizonyos műsoralapról országos szervezethez híján is beszélhetünk. Az egységesítő tényező nem valamely adminisztratív rendelet (még a cenzúra-előírások sem), hanem elsősorban a közönség igényeiben jelentkező pártolási készség, amely a sikeres darabokat akkor is megszerezte a társulat vezetőivel, amikor színrevitelének személyi vagy tárgyi nehézségei mutatkoztak.

A 356 drámából 1809. dec. 31-ig — jelenlegi adataink szerint — sehol sem játszottak 73-at (20,5%). Az így fennmaradó 283 szöveg képezte a műsor egészét (100%), amelyből:

¹⁰ Vö.: KERÉNYI Ferenc: *Az első magyar színtársulat könyvtárának története*. Magyar Könyvszemle 1974. 334—335.

- Kolozsvár, a kibocsátó kultúrközpont műsorán szerepelt 1792 és 1809 között 143 (a könyvtár állományának 50,5%-a)¹¹
- Pest-Budán 1790 és 1796 között műsoron volt 91 (32,1%)
- Pest-Budán az Erdélyből érkezett társulat játszott 1807—1809-ben 119 drámát (42%).¹²

Debrecenről, az összeírás helyéről az alábbi képet kapjuk:

- a város első színházi évadjának (1798—99) műsorán volt 70 darab (a könyvtár állományának 24,7%-a)
- az összeírást megelőző évben (1809-ben) pedig játszottak 107 darabot (37,7%).

És hogy a város irányította másolómunka eredményes volt, arra majd az 1811-es műsor lesz a bizonyíték — a könyvtár Kolozsvárra szállítása után sem csökkent számottevően állományának jelenléte Debrecenben: 90 játszott dráma (31,7%).¹³

Hasonlóan magas százalékarányokat kapunk, ha a játszott darabok helyett a könyvtár két korábbi összeírását vizsgáljuk. 1799-ben Nagyváradon már megvolt az 1810-es állományból 97 darab (22,2%), 1813-ban viszont 312 darab (87,6%). Az 1803-ig gyorsan növekvő bibliotéka stagnálása közvetetten mutatja azt a pártolási megtorpanást a XIX. század első évtizedében, amely végül a színészekkel Debrecent választotta Kolozsvár helyett.

Irodalmi és színházi érték a játékszini könyvtárban

Az összeírás ilyen kettős szempontú vizsgálata azért szükséges, mert az irodalmi és a színházi értékrend a könyvtár kialakulásának két évtizedében erősen szétválik. A jelenséget már a Kelemen-társulat bibliotékájának és műsorának különbségén érzékelhettük, de hasonló a helyzet a kolozsvári könyvtár két korábbi, 1799-es és 1803-as összeírásánál is. Az 1770-es években megindult és az 1790—95 között tetőzött fordítói mozgalom jószándékkal megírt és zömmel nyomtatásban is megjelentetett termékei — színpadi alkalmatlanságuk, fordítói gyarlóságuk vagy magasabb műveltséget igénylő értékük okán — korántsem bizonyultak mindig játszhatónak. Bár az összeírás nem adja meg a színjátéktípusok megnevezését, ez más forrásainkból könnyen pótolható. Érdekes és jellemző ízlésállapotot tükröz irodalom és színház viszonyáról a könyvtár több példányban meglevő darabjainak vizsgálata, kedvelt-ségük ugyanis biztos útmutató.

A *Gyapai Márton* c. háromfelvonásos vígjáték nem kevesebb, mint három súpópéldánnyal szerepelt. Simai Kristóf, a „magyar Plautus”-nak tisztelt piarista fordító azonban nem eredeti alkotott iskoladrámának szánt munkájában, hanem Molière-t magyarított. A *Sgaranelle vagy a képzelt szarvak*

¹¹ Műsorkatalógusnak Enyedi Sándorét használtuk: *Az erdélyi magyar színjátszás kezdetei 1792—1821*. Bukarest, 1972. 120—151. Nem számoltuk viszont a Ferenczinél és nála is „1792—1804” évkörrel szereplő darabokat (134—136.); ezek előadása nem adatolható, csupán feltételeztük, némelyikük későbbi keletkezésű is a megadott évkörnél.

¹² Az első pest-budai társulat műsorára Lugosi Döme összeállítását használtuk: *Az Első Magyar Játékszini Társaság játékrendje 1790—1801*. ItK 1934. 168—179.; a második műsorát I. BAYER József: *A nemzeti játékszín története*, Bp. 1887. I. 387—417.

¹³ Debrecen műsorára az OSZK Színháztörténeti Tárának színlapgyűjteményét használtuk, az ugyanott található 327. és 328. sz. zsebkönyveket, továbbá GÁLOS Rezső cikket: *A debreceni színészet 1811. évi műsorának forrásai*. ItK 1940. 371—376.

c. komédiát prózában, némileg bőbeszédűbben, de az első jelenet kivételével teljesen azonos szöveggel és szereplőgárdával ültette át nyelvünkre és területünkre: Molière párizsi polgáraiból, Sgaranelle-ből, Gorgibusból magyar nemesek váltak. Ugyancsak három példánnyal volt jelen Debrecenben Möller katonai környezetben játszódó érzékenyjátéka, a *Gróf Valtron*, melyet Kónyi János még 1782-ben jelentetett meg nyomtatásban. Az ötfelvonásos darab mondandóját, a felettesére kardot rántó kapitány halálraitélését és megkegyelmezését tárgyaló történet eszmei lényegét az egyik szereplő így summázza a II. felvonásban:

„Tsak a vad Barbarusok vétkecsíthetnék ezt az érzékenységet, de a valóságos Katonák nem. Mert a szép vitézség az erkölcsnek mátkája, az erkölcs pedig az emberségnek ékessége és a szánakozásnak forrása.”

Az érzékeny, felvilágosodott értelemben érényes katonatisztekben az emberség és a szolgálati szabályzat konfliktusa a szentimentalizmust hozza látványosan, katonai díszletekben színpadra. A rikató, állóképes jelenetek sorából álló cselekmény (hadbíróági vita, ítélet, búcsúzás, kivégzési előkészületek) unalmasnak és lassúnak tűnhet, de a színpaddal először találkozó, az együttérzésig fogékony közönségre elementáris erővel hatott.

A két, számszerű jelenléte miatt kiemelt darabot tipikusnak tekinthetjük. A magyarított vígjátékokból és az érzékenyjátékokból egész sorozat állítható össze, ezek adják a játszott műsor zömét. Az előbbieik között — a *Gyapai Márton*hoz hasonlóan — gyakori az iskoladrámai gyakorlottságú egyházi szerzők Molière-t átültető kedve, minden esetben magyarítva. Említsük meg Simitótl még a *Zsugori Komáromba* helyezett szövegét és a jezsuita Illei János ugyanott játszódó *Tornyos Péterét*, amely az *Úrhatnám polgár* szerelmi bonyodalmától megfosztott magyarítása, valamint a pozsonyi kispapok Fejér György vezette társaságának ugyanezen darabból más címen készített munkáját (*Tisztsegre vágyódotk*). Az irodalmi igényű témaválasztást képviselik még könyvtárlistánkon: Ráth Pál Lessing-átültetése, a *Katonaszereencse* (a *Minna von Barnhelm*ből) és a további Molière-magyarítások (*A botcsinálta doktor Kazinczytól*, *A erőszakos házasság Berethi Gábortól*, az elő nem adott *Tartuffe* Ernyi Mihálytól, *A tetetett beteg* és a *Scapin fufangjaiból* lett *Garbant-zai Kelemen Lászlótl*).¹⁴ Megjelenik Plautus is, Horváth János magyarításában: *Chremes*. Német átdolgozásokban érkezett Goldoni a nagysikerű *Két úr szolgájával* (Schröder-Sághy Ferenc) és a *Házasságszerző prókátortal* (Bretzner-Gindl József), továbbá Calderon (*Csupa zűrzavar*, Schilfe ismeretlen fordító), valamint Shakespeare *Makrancos hölgye* (Gaszner címen, Schink-Schener György) és a *Sok hűhó semmiért* (*Egymást bosszantótk* címen, Bech Benke József).

A csekély törzsközönséggel rendelkező, így gyakori bemutatókra kényszerülő színészet mennyiségi igényeit azonban az irodalmi választékosságú repertoár korántsem tudta kielégíteni. Szinte a játszás folyamatában, az együttesen belül születnek meg az újabb magyarítások, s a színész-fordítók előretörése egyúttal a bécsi színpadok (irodalmi mércével másod-harmadrangú) vígjátéki anyagának szaporodását jelzi. Műveik tucatnyi tételének felsorolása helyett, legalább névről említsük meg Kelemen László, Ernyi Mihály, Láng Ádám,

¹⁴ Vö.: NAGY Péter: *A francia klasszikus dráma fogadtatása Magyarországon*. Bp. 1943. 11.

Varsányi Ferenc nevét a Pest-Budán pályát kezdetek, Kótsi Patkó Jánost, Kontz Józsefet, Benke Józsefet a Kolozsvárról indultak sorából.

Terjedelmes sorozat illik a *Gróf Valtron* mögé is: a polgári erkölce miatt üldözött közéleti hős körül zajló, hatalmi témájú érzékenyjátékok légiója, amelyekben a felvilágosodott uralkodó tesz igazságot. De ismétlődik a magánéletében egyszer elbukó és ezért egész életében vezeklő, wertheri típusú érzékeny ember alakja is. Mindkét altípus a főszereplő passzivitásával hívja fel magára a figyelmet. Példáink a könyvtárlista anyagából valók.¹⁶ A hatalom helyes gyakorlásának közéleti témájára:

— Kratter—Zsitvai Ferenc: <i>Alkancellárius</i>	}	tisztségviselő ellen irányuló udvari intrikával motiválva
— Gebler—Seelmann Károly: <i>Minister</i>		
— Gebler—Kazinczy Miklós: <i>Ozmondok</i>		
— Möller—Osvald Zsigmond: <i>Sophia</i>	}	szentimentális hős, katonai környezetben
— ismeretlen—Seelmann Károly: <i>Almánzi</i>		
— Ziegler—Kótsi P. János: <i>Borostyánkoszorú</i>		
— Kotzebue—Ernyi Mihály: <i>Az igazság jutalma</i>	}	erkölcsi felfogása miatt életképtelen polgárral
— Kotzebue—Benke József: <i>Önnönáldozat</i>		

Nem kevésbé népszerű a magánélet szentimentális ábrázolása:

— Kotzebue—Koré Zsigmond: <i>Embergyűlölés és megbánás</i>	}	az előbbi darab folytatásai
— Ziegler—Bethlen Elek: <i>Eulália és Mainau</i>		
— Kotzebue—Gindl József: <i>Nemes hazugság</i>		
— Gebler—Seelmann Károly: <i>Fanni és Mendesville</i>	}	a szerelmi házasság akadályairól
— Engelbrecht—Seelmann Károly: <i>Vajler és Aloysia</i>		
— Fenouillot—Aranka György: <i>Gályarab</i>	}	a szülők helyett szenvedő ifjú- és gyermekhősökkel
— Schröder—Bartsai László: <i>A gyermeki szeretetnek ereje</i>		
— Brühl—Láng Ádám: <i>A gyermeki szeretet nagy lelket formál</i>		
— Kotzebue—Verseghy Ferenc: <i>A szerelem gyermeke</i>		— a származás törvényességéről

Mindkét altípusba sorolható érzékenyjátékaink kerülhetnek olyan környezetbe, amely egzotikusnak számít, és éppen újdonsága révén drámaciklus színterévé válhat:

— Kratter—Ernyi Mihály: <i>Katinka</i>	}	Nagy Péter udvarában (hatalmi téma)
— Kotzebue—Károlyi Ferenc: <i>A nap szüze</i>		
— Kotzebue—Benke József: <i>Rolla halála</i>		

Összeállításunk az érzékenyjáték altípusainak felvonultatása mellett még két tényt szemléltet. Itt is jól látható a fordítók hármas csoportja, az írók mellett a színészek és a műkedvelő nemesi tollforgatók jelenléte. Feltűnő továbbá a témák és motívumok gyakori ismétlődése, ami újabb érvül szolgálhat az országos alapműsor meglétére: a hasonló témák ismétlődésükkel szinte megsokszorozták a közönséghatást.

Ha a korabeli közízlést egyetlen szerzőben akarjuk megjelölni, akkor a színpad koronázatlan királya Kotzebue, aki vígjátékaival, érzékenyjátékaival és — később még vizsgálendő — vitézi játékaival a könyvtár állományában egymaga 39 darabbal szerepel (10,9%)! Sikerét annak köszönhetette, hogy a polgári dráma nagy témáit mintegy „felaprózta”, szentimentális konfliktustípusok sorát dolgozta ki belőlük, nagy színpadismerettel, jó szerepeket biz-

tosítva mindenkori színészeinek. Vigjátékaiban hasonlóképpen járt el: a *természetes* élet felvilágosodott dicsérére nála a *vidéki* életforma magasztalásába csap át, a kisvárosiasság és a külföldieskedés bírálatával. (Kitűnő tárgy a magyarítók számára!) Iskolát teremtő komédiái (*A kisvárosiak*, *Nagy zűr-zavar*) inventáriumunkban is szerepelnek, hatásuk Kisfaludy Károlyig követhető a magyar vigjátékírás terén.

Az elemzett színjátéktípusokon kívül a *szomorújáték* részaránya jelentős még. E műfaji gyűjtőmedencébe torkollik a klasszicista tragédia éppúgy, mint a polgári szomorújáték egyes darabjai, Shakespeare felvilágosodáskori átdolgozásai, Schiller és Goethe művei. Már a Kelemen-társulat könyvtárában kimutatható, hogy a fordítói mozgalom nagy ambícióval készített klasszicista tragédiái nem bizonyultak színpadképesnek. Kolozsvárott és a vonzaskörébe tartozó városokban azonban némileg más a helyzet, mint Magyarországon. Az erdélyi főváros műveltebb, arisztokrata ízlés vezette közönsége erősebb támasza lett a klasszicista tragédia programnak, a kormányzervek tisztviselői között műkedvelők és fordítók folyamatosan akadtak, Wesselényi pedig 1797-től (saját kezelésébe véve a kolozsvári együttest) nemcsak fordítóként, de igazgatóként is érvényesíttette elképzeléseit. Két sűgópéldánnyal szerepel listánkon saját műve, a Fessler Ignác könyvéből dramatizált *Attila*, a Collin nyomán fordított *Regulus* és a Cronegből átültetett *Codrus*.

A zsidói báró olyan tárgyakat választ magának, amelyek a hatalom helyes gyakorlásának témaköre mellett mindig tartalmazzák a hazáért hozott áldozat, az önfeláldozás motívumát: nem látjuk igazoltnak Trócsányi Zsolt tetszetős elképzelését 1795 utáni eszmei megrokkánásáról és ennek tükröződéséről írói munkásságában.¹⁷ Ugyanebbe a klasszicizáló tragédia-ízléskörbe tartozik a Debrecenben is színre vitt, ismeretlen szerzőjű *Médon*, Metastasio *Artaxerxese* és *Themistoclese*, Gottsched *Haldokló Catója*, Ayrenhoff *Aureliusa*.¹⁸ Shakespeare-t a Schröder átdolgozta *Hamlet* Kazinczy-fordítása, az *Othello* Boér Sándor átültetésében, a *Rómeó és Júlia* (Weisse átdolgozásában, Kun-Szabó Sándor fordításában) képviseli, Schillert pedig a *Fortély és szerelem* (ford. Vass István) és a *Tolvajok* címen szereplő *Haramiák* (ford. Bartsai László). Goethe a *Clavigo* Kazinczy-fordításával szerepel, Lessing az *Emilia Galotti* Kótsi P. Jánostól származó magyar szövegével és a *Miss Sarah Sampson* Kazinczy átültetésében van jelen.

Az irodalmi igény, a klasszicizáló ízlés nagyobb részaránya ellenére feltűnő, hogy a könyvtár 73 darabja, a teljes állomány 20,5%-a elkerülte 1810-ig a magyarországi és erdélyi színpadokat. Közöttük persze frissen megszerzett, még nem szerepezett példányok is vannak, de zömük a klasszicista tragédia-program több évtizede könyvtáron tartott, de színpadképtelen anyaga.¹⁹ Ezek közül lajstromunkon az érdekesebb tételek a következők:

¹⁵ BAYER József: *A magyar drámairodalom története*. II. Bp. 1897. 417.

¹⁶ A példának kiemelt drámák szövegükben is fennmaradtak, így cselekményük tipizálható.

¹⁷ TRÓCSÁNYI Zsolt: *Wesselényi Miklós*. Bp. 1965. 25.

¹⁸ Az ókori témák ilyen mérvű kedveltsége az erdélyi fordítók körében érthető: Metastasio például gyakorta játszott iskoladrámái és a műkedvelőktől is favorizált szerző.

¹⁹ Megszerezték a nyomtatott drámagyűjteményeket, ENDRÓDY János *Magyar Játékszínét*, az *Erdélyi Játékos Gyűjteményt* (utolsó kötete kivételével) és VERSEGHY Budai *Magyar Theátrumának* megjelent darabjait, vö. BAYER: *Drámairodalom* I. 145—5. Ugyanitt olvasható a fordítói mozgalom mindmáig legteljesebb áttekintése is.

- Corneille—Teleki Ádám: *Czid* (nyomt. 1773)
- Corneille—Zechenter Antal: *Horatiusok és Curiatiusok* (nyomt. 1781)
- Racine—Zechenter Antal: *Mithridates* (nyomt. 1781)
- Voltaire—Zechenter Antal: *A hitető Mohamed* (nyomt. 1781)²⁰
- Wieland—Kovács Ferenc: *Vallás győzelme* (= *Gray Johanna*)
- Voltaire— ? : *Semiramis*
- Aiszkhülosz—Verseghy Ferenc: *Prometheus* (nyomt. 1792)
- Metastasio—Kazinczy Ferenc: *Titus szelídsége* (bemutató: Kolozsvár, 1810. nov. 8.)

A sor folytatható azokkal a darabokkal, amelyek egy előadás után szintén a játékszíni könyvtárakban éltek tovább, de a színpadról letűntek:

- Voltaire—Péczei József: *Merope* (Pest-Buda, 1974. jan. 20.)
- Voltaire—Péczei József: *Tancred* (Kolozsvár, 1794. nov. 13.)
- Goethe—Kazinczy Ferenc: *Clavigo* (Kolozsvár, 1804. febr. 21.)

Könyvtárlistánk ugyanakkor kezdődő ízlésváltozás jeleit, új műsorréteg körvonalait is mutatja. Az aktív színpadi hős visszatérése — bár számos szenvedőleges vonással terhelt — a századforduló éveire esik, és a Goethe *Götz von Berlichingen*-jével útjára indult lovagdráma keretében történik. Nálunk a „vitési játék” terminusa is gyűjtő szerepű és — mint azt Waldapfel József kimutatta — nem szűkül le a „ritterlich” fogalomkörére, hanem általában „heroisch” értelemben veendő, sőt tartalmazza a *Haramiákkal* megkezdett rabló-, magyarítva pedig a betyár-témát is.²¹ Az átmenetet azok az áltörténeti érzékenyjátékok képezik, amelyek a magyarítás során hazai és középkori környezetbe kerültek. A könyvtárban ilyen volt:

- Shakespeare—Weisse—Mérey Sándor: *Tongor* (a VIII. századi Komáromba helyezett *III. Richard* ez!)
- Dugonics András: *Az arany perecek* } Erdélyben játszódnak
- ? — Ihászi Imre: *Természet tusakodása* }
- Gebler—Hatvani István: *Klementina* (végvári környezetben)
- Houwald—Ihászi Imre: *Makfalvy Sarolta* (kun—magyar konfliktussal)²²

Ezt a vonalat erősítette Kotzebue két magyar tárgyú műve is: a *Benyovszky Móric* (Debrecenben először: 1799. ápr. 21.) és a *Korszikaiak Magyarországon* (1805. aug. 22.).

Ugyanő lesz a vitési játék atyamestere is, miután érzékenyjátéki korszakát befejezve egyre inkább a lovagi tárgyválasztás felé fordul. Így Kotzebue népszerűsége az ízlésváltozás után is vitathatatlan. Ő és társai a következő, országosan is sokáig játszott darabokkal szerepelnek:

- Kotzebue—Divéky Imre: *A burgundiai gróf*
- Kotzebue—Benke József: *Eduárd Skóciában*
- Zschokke—Benke József: *Abellino*
- Kalchberg—Láng Ádám: *Habsburgi Ágnes*
- Kalchberg—Benke József: *Templáriusok*

A vitési játék megjelenése ellenére a könyvtár állapotára a nagyfokú megőrzés, sőt a szükség szabta konzervativizmus a jellemző. A bibliotéka 283 játszott darabjából Pest-Budán még 1790 és 1796 között mutattak be 91 darabot,

²⁰ Zechenter a Nagyváradon játszó társulat 1799-es felhívására küldte el fordítmányait.

²¹ *Irodalmi tanulmányok*. Bp. 1957. 243.

²² Szövegeik a Dugonics-dráma kivételével elvesztek vagy lappanganak; konfliktusokra, színhelyükre színlapjaik adnak némi támpontot, a Ráday-gyűjteményből közzölve: *Színháztörténeti Értesítő* 1954. 166—93.

Kolozsvárott 1792 és 1797 között Wesselényi igazgatásáig 43-at. Ez együttesen a játszott darabok 42,3%-a.

A magyar irodalom jelenléte

Hazai íróink színpadra szánt működése a vázolt négy színjátéktípus formáját ölti. Bessenyei Györgynek a kolozsvár—debreceni társulat könyvtárának tanúsága szerint sem sikerült színpadra kerülnie. Három művével szerepel az inventáriumban: *Ágis*, *Buda*, *A filozófus*. (Mindhárom megvolt már Kelemenéknél is.) Színpadra csak az utóbbi került Pest-Budán 1792—93-ban, három alkalommal. Ezúttal szerepezeve sincs: Pontyit kiszorította a magyarított vígjátékok tucatnyi vidéki nemesura, akiknek vaskosabb komikuma rendszerint meghiúsult szerelmi vagy házassági kísérlet során jobban szórazottatta a publikumot. A vígjátékot emellett csak Soós Márton *Penelope* (= *Magyar Penelope*) c. hazai tárgyú komédiája képviseli, amely nyomtatásban is megjelent Pesten 1791-ben.

Ami a magyar felvilágosodás kedvelte történeti tárgyakat illeti, a hunmagyar témában Demeter János *Buda* c. háromfelvonásos szomorújátéka is felbukkan, de itt Wesselényi *Attilája* mellett ez sem bizonyult versenyképesnek. A pest-budai viszonyokhoz képest csekélyebb Dugonics András áltörténeti drámáinak jelenléte. Az Erdélyben játszódozó *Az arany perecek* mellett Debrecen műsorán az *Etelka* is felbukkant ugyan (Soós Márton dramatizálásában, 1799. szept. 22.), de Kolozsvárra nem került el, és könyvtárunkban is csak szerepei találhatók. Az erdélyi főváros játékrendjéről hiányzik a legsikeresebb Dugonics-magyarítás, a *Bátori Mária*, s helyette — akár könyvtárunkban — az eredeti, Soden *Ignez de Castró*ja szerepel.

Több szöveggel van jelen a Hunyadi-témakör. A *Hunyadi László* a gyarapodási listán található, tehát az 1808—9-es beszerzések közül való. Minthogy Lakos János szomorújátékát Kolozsvárott csak 1812-ben mutatták be, erősen valószínű, hogy a kelet-magyarországi változat Kótsi Patkó Katalin munkája, amely ránk is maradt.²³ *Mátyás király* címen szintén van sűgőkönyv, szerepeivel együtt, de nem állapítható meg egyértelműen: Szentjóni Szabó László érzékenyjátékáról van-e szó (játszották Debrecenben 1799-ben, Kolozsvárott 1804-ben) vagy Andrád Elekéről (*Mátyás király és a kolozsvári bíró*, bemutató: Pest, 1807. nov. 20.).

A Mohács-témát a *Második Lajos* c., csak sűgőkönyvben meglevő dráma képviseli. Ez feltehetően azonos Iházi Imre *Mohácsi veszedelem* c. négyfelvonásos szomorújátékával, amelyet ő Etédi Soós Márton *Magyar gyász* c. epikai művéből dramatizált. *Zrinyi Miklós* két sűgőkönyvvel és szerepekkel van a listán, miután az egyik szöveget Székely József Debrecen városának ajándékozta. Werthesz Kelemen magyarországi német szerző érzékenyjátékát Csépan István fordította magyarra.

A magyar szerzők témáit és a megírás esztendejét tekintve, az 1795 után bekövetkezett „szellemi apály” jelei világosan kivehetők. A XIX. század első évtizedét mindössze három alkotás képviseli: a Weidmann nyomán írt *Jetzid és Hába* Gorove Lászlótól; míg a vitézi játék ízlésváltozását két dráma mutatja: a *Hóravilág* Andrád Elek műve, és az erdélyi parasztfelkelésről szól; a *Hazaszeretet* pedig Vedres István szegedi földmérő munkája, a város 1551—52-es tör-

²³ OSZK Színháztörténeti Tár N. Sz. H 14.

ténetéből vett törökellenes harcok dramatizálása — Dugonics szemléletének erős hatása alatt.

Három esetben viszont — úgy véljük — érdemes az inventárium közölte drámatörténeti adaléknál kissé részletesebben időznünk. Az *elhagyatott Dido* (28. kötet, 3. darab) Metastasio énekesjátéka, és szerepelt már a *Magyar Hírmondó* 1794. nov. 7-i számának toldalékában, Csokonai Vitéz Mihály kiadandó munkáit hirdetve, s mint ilyen, egyike lehetett a Kelemen László társulatához „felküldendő 16 Comoediák”-nak.²⁴ Ferenczi Zoltán műsorkatalógusában²⁵ „1804 előtt” datálással szerepel, minthogy megvolt az 1803-as könyvtárlistán. A fordító személyére nem esik utalás. Enyedi Sándor nem veszi át a darabot a maga „1792—1804” évkörű, határozatlan időpontban előadott darabjai közé, de ő sem tud róla közelebbit. Színpadi előadására változatlanul nincs adatunk, de Könyves Máté szerint 1834-ben még megvolt Pest vármegye játékszíni könyvtárában. Ha adatunkat egybevetjük a második pesti társulat 1813. szept. 7-i színlapjával, amelyen a *Nagy Sándor* négyfelvonásos vitézi játék hirdetésén ez áll: „Néhai Csokonai Vitéz Mihály Úr Munkája után a Játék Színre alkalmaztatta Görög István Színjáttzó”²⁶ — úgy tűnik, hogy Csokonai fordításai kéziratban keringtek az országban. (Ne feledjük, a második pesti társulat is Debrecenen át, ott játszva érkezett Kolozsvárról Magyarországra.)

A Debrecennek másolt kották 11. tétele így hangzik: „Duetto *Kártigám*-ból”. Két énekszólamot és öt kísérő hangszerszólamot sorol fel a leltár. Mészáros Ignác rendkívül népszerű románjáról színpadi értelemben is áll Kazinczy megállapítása („ifjaink a Kartigám dagályain s ízetlen feszességén lelék gyönyörködéseiket”), Debrecenben először 1809. szept. 24-én játszották. Adatunk 12 évvel viszi korábbra első előadásának idejét, minthogy eddig székefehervári, 1821. máj. 24-i előadását tartottuk számon, mint legkorábbit.²⁷

Telemek címen szerepel a kottatár átvételi jegyzékének 9. tételében 21 hangszerszólam. Az énekesjáték librettója — Gindl József munkája — kalandos irodalmi előéletű. Fénelon románjának Haller László-féle fordítása (Kassa, 1755) alapján készült, a dramatizálást Vida László végezte el érzékenyjátékká 1793-ban, figyelembe véve a pest-budai német színészet nyomtatásban is megjelentetett melodráma-változatát. Vida szövegéből azután Gindl formált énekesjátékot, amelyet Vácott 1795-ben ki is adott. Innen tudjuk, hogy „a muzsikát pediglen Fegyverneki Vida László Úrnak költségére Reiman Antal (helyesen: Reymann Ferenc) készítette.” Egyetlen előadását ismerjük Pesten 1796-ban. Feltehetően a használható zene önállósult itt.

A kottatár rövid jellemzése

A Kolozsvárnak átadott (23 tétel) és a lemásolt, Debrecenben maradt zene-művek (16 tétel) — funkciójuk szerint — három csoportra oszthatók. A teljes énekesjátékok cselekményüket prózában bonyolítják, és szerkezetük bizonyos

²⁴ Szövegét I. *Csokonai Vitéz Mihály összes művei* (Gulyás—Harsányi-féle kiadás). Bp. 1922. III. 372—407.

²⁵ I. m. 509.

²⁶ OSZK Színháztörténeti Tár, színlapgyűjtemény.

²⁷ A debreceni adat: *Magyar játék-színi 'sebkönyvetske az 1810-dik Esztendőre*. OSZK Színháztörténeti Tár, 327. sz. zsebkönyv.

helyein (általában a jelenetek végén) zárt számokat találunk, amelyek nem viszik előre a színpadi történetet, hanem hangulatilag foglalják össze a látott cselekménymozzanatokat. A műfaj elnevezése, akár a prózai színjátéktípusoké, gyűjtő szerepű. Elsősorban a bécsi színpad kedvelt *Singspiel*-jei tartoznak ide, vígjátéki cselekményükkel és népszerű dallamokból szőtt muzsikájukkal. Ilyenek a könyvtárban:

- Schenk—Schmidt—Kótsi P. János: *A falusi borbély*
- Dittersdorf—Holberg—Kótsi P. János: *Kontaktus*
- Schikaneder—Szerelemhegyi András: *Lantosok*
- Dittersdorf—Weidmann—Kótsi P. János: *Égi háború*²⁸
- Müller—Perinet—Horváth József: *Az újholdvasárnapi gyermek*
- Tucek— ? : *Salavári Jankó*²⁹
- Holberg— ? : *Kiki párjával*
- Stegmayer, vagy Wolff—Kotzebue—Boér Sándor: *A formenterai remete*
- Martini—Müller—Láng Ádám: *A szerelem szigetje*

Körükből említsük meg külön a bécsi népszínpad kedvelt darabjait, a természetfölötti szereplőket felléptető és komoly színpadi gépezetet igénylő *varázsdaljátékokat*:

- Schikaneder—Szerelemhegyi András: *Csörgősapka*
- Chudy—Hafner—Szalkay Antal: *Pikkó herceg*
- Haydn—Kótsi P. János: *Tündérek (a Teremtés és az Évszakok zenéjének felhasználásával)*

A francia *opera comique* hasonló zenedramaturgiai szerkezetével jól illik az énekesjátékok közé:

- Méhul—Seyfried—Horváth József: *Kincásások*
- Méhul—Seyfried— ? : *Két róka*

A klasszikus értelemben vett olasz *opera buffa* egyetlen darabban szerepel, Paisiello — Szerelemhegyi András *A magokhitt filozófusok* c. dalművével.

Érzékenyjátéki tartalmú az egzotikus környezetben játszódó, a spanyol és angol gyarmatosítást felvilágosodottan elítélő két énekesjáték, folytatólagos cselekménnyel:

- Kollisz—Eckartshausen—Kótsi P. János: *Az arany idő*
Inkle és Járíko („Arany idő 2-ik része”)

A magyar hivatásos színjátszás folyamatában három daljáték született (leszámítva most Kótsi szövegalkalmazásait meglevő zenére):

- Fénelon—Vida—Gindl—Reymann: *Telemak* (róla korábban szoltunk)
- Chudy—Hafner—Szalkay: *Pikkó herceg* (bemutató: Buda, 1793. máj. 6.)
- Kótsi P. János: *A havasi juhászleány* (Marmontel *Erkölcsei mesék* c. novellagyűjteményének egyik darabja alapján, Báróczi Sándor fordításának felhasználásával)

A zeneművek második csoportját betétek alkotják prózadrámák vagy egyvelegek számára. A nagyobb közönségikert és anyagi hasznot ígérő énekesjá-

²⁸ A szöveget Kótsi Patkó János „alkalmazta” Dittersdorf zenéjére.

²⁹ A második pesti társulat műsorán *Viszkots Jankó* címen szerepelt, más szövegfordítással.

tékok számát úgy is igyekeztek növelni, hogy gyakran rendeztek pótlásukra quodlibetet, azaz olyan egyveleget, amelyben a legsikeresebb prózai darabok elenetei és zenés zárt számok váltogatták egymást. (Debrecenben először 1799. júl. 27-én adtak ilyent.) De igen sokszor szóttek kórust, áriát vagy ének-együttest prózadrámák szövegébe is. Összeírásunkban mindkét gyakorlat feljelhető. A Kolozsvárnak átadott zeneművek listáján:

”20. Egy chorus, más chorus a Templáriusokból

21. Chorus a két Rókából

122. a Boszszu kívánásból lett Haramiából 1 chórus.”

A népszerű számok önállósodásának és az eredeti szövegekörnyezetből új darabba áthelyezés lehetőségének gyakorlatát bizonyítja a Debrecenben maradt 16 tétel is, amelyben ötször fordul elő betét:

„VIII. Újj Esztendei Chórus

IX. Ária a Szeretsen leány nevű Játékból   valamennyi zenekari kísérettel együtt

X. Ária a Quodlibetből

XI. Duetto Kártigámból

XII. Chórus”

Az összeírt zeneművek harmadik csoportját azok a zenekari számok képezik, amelyek nyitányként, felvonásközi muzsikaként kerültek felhasználásra. A Kolozsvárnak átadottak egyik tétele sommásan így összegezi őket: „19. 13 Sinfonia” A Debrecenben lemasoltak három esetben a zeneszerző nevével is szolgálnak: Joseph Haydn és tanítványai-követői, Ignaz Joseph Pleyel és Franz Anton Rössler (alias Rosetti) a szerzők. Ugyanide sorolható a 16. tétel: XVI. Pantomim a Háborúból és Békességből.

Az 1810. jan. 1-re készült, egyfelvonásos némajáték³⁰ akcióját kísérő zene kelt itt önálló életre.

A kottatár zenetörténeti jellemzése nem feladatunk — 1812 előttről tényleges kottaanyag egyébként sem maradt ránk a magyar hivatásos társulatok hagyatékából. Annyi azonban megállapítható, hogy a hangszerszólamok színházi zenekarra, 8—21 hangszerre íródtak. A vonósok alapállása: I. II. hegedű, brácsa, bőgő — esetleg gordonka. A fafúvósok előírása teljes: I. II. fuvola, oboa, klarinét, fagott. A rézfúvósokat általában két kürt képviseli, ritkábban trombita. A teljes zenekari hangzásképhez (ez a *Telemak* partitúrája) még üstdob, nagydob és cintányér tartozik.

Az 1810-es kottatári inventárium még a teljes hangszerszólam-igényt tartalmazza. Ez nem jelenti természetesen, hogy a zenekar létszáma és színvonala lehetővé tette a kifogástalan megszólaltatást. Sőt, körvonalaiiban már kibontakozik a kényszerű előadás később használt két módja: a vonóskíséret önállósodása, amelynek alapállását cigányzenekar is eljátszhatta (erre 1810-ig Debrecenben és Kolozsvárott nem volt példa),³¹ vagy a fúvósok túlsúlyra kerülése katonazenekarok kíséretében. A színházi zenekar általában csak néhány muzsikusból állott. Debrecenben például 1808-ban Seltzer János karmesterrel együtt 6, 1811-ben pedig 4 az állandóan szerződötett zenészek szá-

³⁰ Cselekményét közli az 1810-re kiadott zsebkönyv, i. h.

³¹ Vö.: SÁROSI Bálint: *Cigányzene*. Bp. 1971. 65.

ma. Kiegészítésük Kolozsvárott (műkedvelőkből) és Nagyváradon (a püspöki zenekarból) könnyebben történt, mint a cívisvárosban, ahol az első évadban, 1798. aug. 31-én egy ízben kollégiumi ifjak adták a kíséretet, 1803. okt. 9-én pedig katonazenekar működött közre, de énekesjátékot csak akkor adhattak, ha a társulattal egyszerre érkeztek a muzsikusok is. (Debrecenben 1799. jún. 22-én játszották az első énekesjátékot, *A havasi juhászleányt*, amelynek itt volt az ősbemutatója.)

* * *

A kolozsvár—debreceni színtársulat könyvtárának 1810-es összeírása sajátos helyzetben, sőt az addigi mélyponton mutatja a létének harmadik évtizedébe lépő hivatásos magyar színészetet. Noha 1810-ben három városban (Pest-Budán, Kolozsvárott és Debrecenben) játszott rangosabb együttes, az állandó színházépületek hiánya, a pártolás bizonytalansága a napóleoni háborúk idején, a korábbi irodalmi érdeklődés lanyhulása és más műfajok felé fordulása kérdőjelezte meg időről időre művészi munkájuk létfeltételeit. Tizenegy esztendőnek kellett még eltelnie ahhoz, hogy Kolozsvárott megnyíljon az állandó színház, és négynek, hogy a Kazinczy-tanítványokból szerveződő új irodalmi csoportosulás, az Erdélyi Múzeum köre ismét az irodalom és színház közelítésének szándékát vallja egyik feladatának.

FERENC KERÉNYI

La bibliothèque de la troupe théâtrale de Kolozsvár—Debrecen en 1810

De 1798 à 1810, la troupe théâtrale de Kolozsvár — aux termes du contrat entre le directeur, le baron Miklós Wesselényi et le conseil de la ville Debrecen — jouait régulièrement dans la ville des haïdouks. Les acteurs ont emporté avec eux la bibliothèque de la troupe à Debrecen où ils ont fait des copies de certains volumes — selon les exigences. Mais quand, en 1810, l'un des comités de la diète de Transylvanie a convié la troupe à retourner, la bibliothèque a été restituée à Kolozsvár. A la base de l'Inventaire qu'on a dressé à cette occasion, l'étude soumet à un examen approfondi le stock de la bibliothèque.

Selon toute probabilité, cette collection servait de base pour la formation des programmes théâtraux de Kolozsvár, Debrecen, Nagyvárad, Marosvásárhely et d'autres localités de la Hongrie Orientale, de plus elle est devenue la base de la troupe théâtrale qui est arrivée à Pest-Buda en 1807. C'est-à-dire, on peut considérer cette collection comme l'ensemble d'un programme de base national, à la base de laquelle on peut tirer des conséquences importantes dans le domaine de l'histoire de la culture et du goût. Dans ce but, l'auteur confronte le matériel de cette bibliothèque avec d'autres types de source (programmes de théâtre, almanachs, recueils de drames). Les principaux points de vue de son analyse étaient: l'analyse des valeurs littéraires et théâtrales et l'examen du fait, à quel point la littérature hongroise a été représentée dans la bibliothèque des troupes théâtrales.